

بررسی ویژگی‌های طنز در رادیو

الهه عطاردی، ۱۳۹۱، ۲۰۹ صفحه

ویژگی‌های متن طنز رادیویی جدا از ویژگی‌های متن طنز نیست. بخش اعظم طنز رادیویی مبتنی بر طنز کلامی است که در ابتدا به صورت نوشتاری و مکتوب بوده و سپس به شکل دیالوگ و کلامی درآمده است. در این صورت این متن که پیش از اجرای برنامه آماده می‌شود، متن نوشتاری رادیویی به شمار می‌رود و دارای دو بخش توضیحات صحنه و گفت‌وگوهاست. بر این اساس می‌توان طنز مکتوب را پایه و اساس طنز رادیویی دانست. اگرچه رادیو عرصه گسترده‌ای از خلاقیت و نوآوری را پیش روی طنزنویسان قرار داده است، به طوری که تعریف و تعبیری که امروز از طنز رادیویی می‌شود، فراتر از طنزی است که فقط ارائه‌دهنده فکاهیات در قالب لطیفه‌ها و جوک‌هاست، با این همه، این واقعیت را نمی‌توان انکار کرد که رادیو بنا بر ویژگی‌های خود از جمله ویژگی شنیداری، ایجاز کلام رادیویی و ناپایداری کلام در آن، همچنان بهترین پذیرای لطایف در برنامه‌های خود است. البته لطیفه‌ها (جوک‌ها) تنها قالب طنز مکتوب نیستند که در رادیو با استقبال روبه‌رو می‌شوند. به‌طور کلی در رادیو با دو نوع متن مکتوب روبه‌رو هستیم؛ یکی متن‌های اقتباسی، یعنی متن‌هایی که قابلیت انتشار در فضای رسانه‌ای دیگر مانند مطبوعات، کتاب‌ها و نشریات را دارند و کم و بیش منتشر شده‌اند و برای پخش از رادیو به تنظیم رادیویی برحسب قواعد و الگوهای نوشتاری رادیویی نیاز دارند. دوم متن‌هایی که از ابتدا به منظور اجرا در رادیو به رشته تحریر درآمده‌اند. طنز رادیویی نیز بر پایه یکی از این دو نوع متن به اجرا درمی‌آید و بخشی از ویژگی‌های خود را وامدار طنزهای نوشتاری است؛ اگرچه امروزه داشتن متن طنزآمیز برای ساخت برنامه‌های طنز رادیویی می‌تواند الزامی نباشد؛ چرا که رویکردهای نوین در برنامه‌سازی طنز رادیویی، بیشتر بر مفهوم غایی شوخ‌طبعی نظر دارند و تلاش می‌کنند تا با تجربه‌های وسیع و خلاقانه خود، نوع متعالی آن، یعنی طنز را به عرصه ظهور برسانند. در این رویکردهای خلاقانه، طنز، مجموعه‌ای از عناصر شنیداری اعم از کلام، موسیقی و افکت است که یکدیگر را تکامل می‌بخشند و باز با تکیه بر اصل فقدان تناسب گفتار، طنز را به‌وجود می‌آورند. در طنزهایی از این دست، هر جزء شنیداری، محتوای پیام در نظر گرفته می‌شود که در کنار اجزای دیگر، نقش خود را ایفا و به القای پیام نهایی برنامه که همانا منعقدشدن پیام طنز در ذهن مخاطب است، کمک می‌کند. اساس کار گفتمان طنز در این برنامه‌ها که با تکیه بر دانسته‌های مشترک بین مخاطب و برنامه پیش می‌رود، بخشیدن لذت

کشف نکته طنزآمیز به مخاطب است. طنز در این رویکرد، گفتن ناگفتنی‌ها به بیانی رمزآلود و شوخ‌طبعانه است و خنده مخاطب، لبخندی از سر آگاهی است. در این نوع برنامه‌سازی، از تمام ظرفیت‌ها و ویژگی‌های رادیو استفاده می‌شود و در نتیجه، وابستگی طنز رادیویی به متن‌های طنز نوشتاری تا حدود زیادی کاهش می‌یابد؛ به طوری که خواندن یک متن کاملاً جدی در کنار یک قطعه موسیقی یا یک افکت نه صرفاً خنده‌دار، اما نامتناسب و متعارض، مفهومی طعنه‌آمیز می‌یابد و خنده می‌آفریند. برای مثال، خواندن اخباری درباره مسائل اجتماعی و سیاسی و پخش موسیقی کارتون پلنگ صورتی یا موسیقی سریالی پلیسی مثل هرکول پوارو پس از آن، می‌تواند حامل پیام سومی باشد که با تکیه بر دانش مشترک بین فرستنده یعنی طنزپرداز و گیرنده یعنی مخاطب، به دریافت پیام طعنه‌آمیز در ذهن مخاطب بینجامد. اجرای طنز رادیویی، حاوی ویژگی‌هایی است؛ از جمله آنکه: گفتار طنز در رادیو به طور مستقیم به نحوه اجرای آن بستگی دارد. در رادیو واسطه بین مخاطب و رادیو، تنها صداست. به همین دلیل باید گوینده یا بازیگر بتواند تمام قواعد کلامی، احساس و نوع بیان خود را به گونه‌ای اصلاح سازد که متن، به گونه‌ای صحیح، در راستای انتقال هدف خود به مخاطب عرضه شود.

لهجه و گویش صدایندگان رادیویی و نحوه صحبت کردنشان از مؤلفه‌های طنز رادیویی به‌شمار می‌رود. خلق تیپ‌های کمیک اغلب به کمک شناسه‌های بیانی مانند لهجه و نوع بیان شکل می‌گیرد. در برنامه‌های طنز رادیویی، نیمی از موفقیت برنامه به نحوه اجرای بازیگران مربوط است؛ به طوری که نحوه اجرای یک بازیگر می‌تواند بر کیفیت متن طنز بیفزاید یا باعث افت آن شود.

فقدان تصویر در رادیو باعث می‌شود تا در برنامه‌های طنز، ویژگی‌های کلامی اهمیتی مضاعف یابند. شناخت این ویژگی‌ها و تسلط بر نحوه بیان و استفاده از تمام ظرفیت‌های گفتاری از سوی بازیگر و مجری در برنامه‌های طنز، به انتقال صحیح مطالب به مخاطب می‌انجامد و در ارائه طنزی ثمربخش مؤثر است. عواملی مانند لحن و تکیه روی کلمه‌ها و شناسه‌های صوتی مانند ارتفاع، زیروبمی صدا، آهنگ کلام، طنین، طرز بیان، تمپو یا شتاب و ضرباهنگ، هر کدام در گفتار، کارکردهای معنایی خود را می‌یابند. در اجرای برنامه‌های طنز نیز بلندی و کوتاهی صدا در کنار عواملی مانند لحن و نوع بیان می‌تواند باعث جلب توجه، غافلگیری و در نهایت ایجاد خنده در شنونده شود. استفاده از ضرباهنگ تند برای بیان عبارت‌ها و جملاتی که حامل معانی تأمل برانگیزند، می‌تواند شنونده را به نوعی شنیدن سطحی و دریافت پیام نهایی طنز دعوت کند که همانا طرح پرسش برای وی و به‌کارگرفتن کدهای ذهنی مشترک مابین طنزپرداز و مخاطب است.

